

Segon centenari del mesurament del meridià Dunkerque-Barcelona. Cicle d'excursions i actes culturals

Francesc BEATO i VICENS

Membre de la comissió coordinadora del cicle

L'any 1792 s'iniciaren els treballs per a mesurar el meridià de París, des de Dunkerque a Barcelona, que tenia com a finalitat establir una mesura universal, el metre.

Un grup de científics, amb els astrònoms francesos Jean Baptiste Delambre i Pierre-François Méchain al capdavant, foren els responsables d'aquelles complicades operacions geodèsiques i astronòmiques. Els dos científics es dividiren el treball; Delambre fou l'encarregat de la part nord, la que anava de Dunkerque, ciutat situada a la costa del mar del Nord, fins a Rodés, al Llenguadoc, i Méchain, de Rodés fins a Barcelona; per tant, la ciutat de Barcelona tingué un protagonisme destacat en aquestes operacions. En una segona tanda d'amidaments, que finalitzaren l'any 1808, arribaren fins a l'illa de Mallorca, havent situat diverses estacions en indrets destacats del sud de Catalunya i el País Valencià.

El Centre Excursionista de Catalunya va creure adequat commemorar aquesta efemèride, que fa dos-cents anys va portar un grup d'homes de ciència a resseguir les nostres muntanyes. Seria el nostre homenatge a l'esforç d'uns científics que varen contribuir al progrés de la humanitat.

El programa consistí en tretze excursions a vèrtexs geodèsics des d'on es varen fer mesuraments, deu visites, tant a Barcelona com a la resta de Catalunya i al País Valencià, quatre conferències, dues exposicions, col·locació de cinc plaques, dues al Centre Excursionista de Catalunya, a la torre del guaita del castell de Montjuïc, al peu del vèrtex geodèsic del turó d'en Galceran i al cim del Puigsacalm. També s'organitzà un concurs fotogràfic.

Demanàrem la col·laboració d'entitats de les comarques on es programaren les excursions. La participació d'aquestes entitats fou decisiva per a l'èxit del cicle. Hi van partici-

par junt amb el Centre deu entitats: el Grup Pirinenc Excursionista Nord-Català, de Prada de Conflent, el Centre Excursionista Jonquerenc, el Centre Excursionista d'Olot, el Centre Excursionista de Badalona, l'Agrupació Excursionista de Bufalà, també de Badalona, la Secció Excursionista del Centre de Lectura, de Reus, el Centre Excursionista de Xerta, el Centre Excursionista de Castelló, el Club de Muntanya de Castelló, el Centre Excursionista de València, i el Grup Excursionista de Mallorca. A més, tinguérem el suport de l'Ajuntament de Barcelona, la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, l'Institut Cartogràfic de Catalunya i la Societat Catalana de Geografia.

La presentació

El dijous 14 d'octubre de 1993, a la sala d'actes, Conrad Blanc, president del Centre Excursionista de Catalunya, obrí l'acte de presentació del cicle, completada per les informacions de Francesc Beato, Kildo Carreté, Francesc Olivé i Narcís Rucabado, coordinadors del cicle. A continuació hi hagué la projecció d'unes diapositives de diferents vèrtexs, comentades per Anna Borbonet. Aquest dia, en acabar aquest acte, s'inauguraren dues plaques altimètriques, l'una a la porta d'entrada del Centre, on consta l'altitud sobre el nivell del mar del mont Tàber, i l'altra al vestíbul, on també hi ha gravada l'altitud.

Les excursions

Dels trenta-dos vèrtexs geodèsics que se situaren des de les Corberes, al nord de la plana rossellonenca, fins al Montgó, cim que s'alça entre les poblacions de Dénia i Xàbia, a la comarca valenciana de la Marina Alta, i els de les illes d'Eivissa, Formentera i Mallorca, en visitàrem catorze, al llarg de les tretze excursions de què constava el cicle.

La primera fou a la Montanha de Taug, a les Corberes; després hi hagué la del puig de l'Estella, al Canigó; el puig de Calmelles, a l'Albera; el puig Rodó, al Moianès; Vallvidrera, a la serra de Collserola; la Miranda de Llaberia; el tossal d'en Canader i l'Espina, del Port; el turó d'en Galceran, prop de la Conreria; el Puigsacalm, a la Garrotxa; el puig de Bartolo, del desert de les Palmes; la serra d'Espadà, al País Valencià, i la mola de s'Esclop i el Galatzó, de la serra de Tramuntana, a l'illa de Mallorca.

Visites, conferències i exposicions

Aprofitant l'excursió a la Montanha de Taug, el dissabte 16 d'octubre, visitàrem tres indrets de la comarca rossellonenca relacionats amb els mesuraments del meridià. El primer és el santuari de Força Reial, bastit dalt d'un turó on se situà un dels vèrtexs, i des d'on es té una de les millors visites de la comarca. El segon és el poble d'Estagell, on va néixer Francesc Aragó, un dels científics responsables del mesurament, i on forem rebuts pels regidors, que en nom del batlle ens donaren la benvinguda, ens felicitaren

per la nostra iniciativa i ens obsequiaren amb un refrigeri. I el tercer són les dues fites situades al costat de la carretera de Narbona, una a la sortida de la ciutat de Perpinyà, el barri de Vernet, i l'altra a l'entrada de Salses, que marquen els límits nord i sud de la base que fou amidada al llarg d'aquesta via.

El dissabte 23 d'octubre, al matí, es va fer la visita «De la Meridiana al castell de Montjuïc», comentada per Fèlix Olivé. El punt d'inici va ser a la plaça de les Glòries Catalanes, on hi ha el monument al meridià, inaugurat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1992, obra dels francesos François Scali i Alain Domingo. Representa el perfil terrestre, des de Dunkerque a Barcelona. És d'acer, i amida 35 metres de llarg per 1,75 d'alt en el punt màxim. Després ens traslladarem al castell de Montjuïc, des d'on es varen fer detallades explicacions dels treballs i les observacions que s'efectuaren des de la torre del guaita. A la paret d'aquesta torre s'inaugurà una placa en memòria de Pierre-François Méchain, oferta per l'Ajuntament de Barcelona. Presidiren aquest acte el senyor Albert Batlle, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, i el coronel Montesinos Espartero, director del Museu Militar. Aquesta placa és l'únic record que hi ha en memòria de l'estada d'aquest científic a Barcelona.

El dijous 11 de novembre, a la sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, Francesc Olivé ens parlà de «El mesurament del meridià i l'excursionisme científic».

El dissabte 11 de desembre, es va fer una visita matinal a l'Observatori Fabra, on fórem atesos pel meteoròleg Joan Pardo, que ens mostrà els aparells tècnics i d'observació.

Del dimarts 11 al dijous 27 de gener de 1994, al Centre Excursionista de Catalunya hi va haver una exposició, amb fotografies dels personatges que participaren en els mesuraments, els aparells utilitzats, l'ambient històric i els vèrtexs on instal·laren estacions d'observació, un recull de tot el que es referia a aquest dos-cents aniversari.

El dijous 20 de gener, a la sala d'actes, el professor d'Història de la Ciència de la Universitat de Barcelona, Santiago Riera i Tuèbols, va fer una detallada conferència sobre «El mesurament del meridià, de Carcassona fins a Barcelona».

El diumenge 13 de febrer, vam fer una visita al poble d'Altafulla, on va néixer Antoni de Martí i Franquès, científic que acollí a casa seva Pierre Méchain i els seus col·laboradors. Prop d'Altafulla, a la muntanya de la Guardiola de Tamarit, a pocs metres de l'ermita de Sant Joan, avui en ruïnes, es va situar un dels vèrtexs. També aprofitarem per a anar a la vil·la romana dels Munts, no gaire lluny de la població. Tant en la visita a Altafulla com a la vil·la dels Munts, fórem acompanyats per Maria Porter. Continuarem cap a Tarragona, per visitar la casa de Martí Franquès, que actualment acull el Museu d'Art Modern. A la tarda fórem rebuts per la junta directiva del Centre de Lectura, de Reus, que ens varen mostrar les dependències d'aquesta més que centenària institució cultural. Per acabar el dia vàrem anar al Museu Comarcal Salvador Vilaseca, on acompanyats pel regidor de cultura de l'Ajuntament reusenc i la directora del museu, poguérem admirar les taules gòtiques del llegat d'Antoni Pedrol. Aquesta visita va ser organitzada conjuntament amb la Societat Catalana de Geografia.

El dissabte 19 de febrer, al matí, vam visitar la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, on poguérem veure, a més dels rellotges i instruments que guarda, una antiga unitat patró del sistema mètric decimal. En aquesta visita fórem amablement acompanyats pel meteoròleg Joan Pardo, membre de l'Acadèmia.

Del dimarts 22 de febrer al 10 de març, a la sala d'exposicions del Centre Excursionista de Catalunya, s'instal·là una exposició amb les últimes novetats cartogràfiques de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

El diumenge 27 de febrer, coincidint amb l'excursió al turó d'en Galceran o d'en Ma-

tes, s'inaugurà, al peu del vèrtex geodèsic, una placa en memòria de fra Agustí Canelles, per iniciativa de l'Associació Cultural Revista Alella, amb el suport de l'Ajuntament de la vila. L'acte consistí en uns parlaments glossant el personatge homenatjat, que morí a Alella i fou enterrat a l'església parroquial, l'any 1818. Una oda poètica dedicada a aquest acte, original d'Eduard Llauredó, que fou llegida pel seu autor, va cloure aquesta petita festa.

El divendres 4 de març, a la tarda, es va fer una visita a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, per a conèixer in situ els complicats processos de l'elaboració cartogràfica.

El dijous 17 de març, a la sala d'actes del Centre Excursionista de Catalunya, Lluís Marquet i Ferigle, doctor enginyer industrial i professor universitari, ens parlà de «Les mesures tradicionals catalanes abans del metre».

El diumenge 10 d'abril, al cim del Puigsacalm, en el transcurs de l'excursió programada, un equip de geodèsia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya ens va fer una demostració pràctica de mesuraments geodèsics actuals. A més de permetre'ns presenciar el funcionament dels avançats aparells electrònics que es fan servir actualment per a aquests treballs, ens explicaren amb detall les operacions que realitzaren. Tot seguit, al peu del gran piló, on hi ha el vèrtex, fou inaugurada una placa, en nom de l'excursionisme català, a la memòria de tots els científics que col·laboraren ara fa dos-cents anys en l'amidament del meridià de Dunkerque fins a Barcelona, oferta per la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Hi assistiren més de dos-cents excursionistes.

El dissabte 30 d'abril, al matí, es va fer una visita, conduïda per Fèlix Olivé, a l'entorn del carrer Ample de Barcelona i el carrer d'Avinyó, on existí la Fontana d'Or, fonda en la qual visqué l'astrònom Pierre Méchain. Durant el recorregut foren comentades les característiques del barri a finals del segle XVIII, i les observacions que Méchain va fer des del terrat de la Fontana d'Or, mentre estava a Barcelona, confinat de resultes de la Guerra Gran. Es visità també l'antic palau dels Larrard, característic d'aquella època, seu actual del col·legi Calassanç.

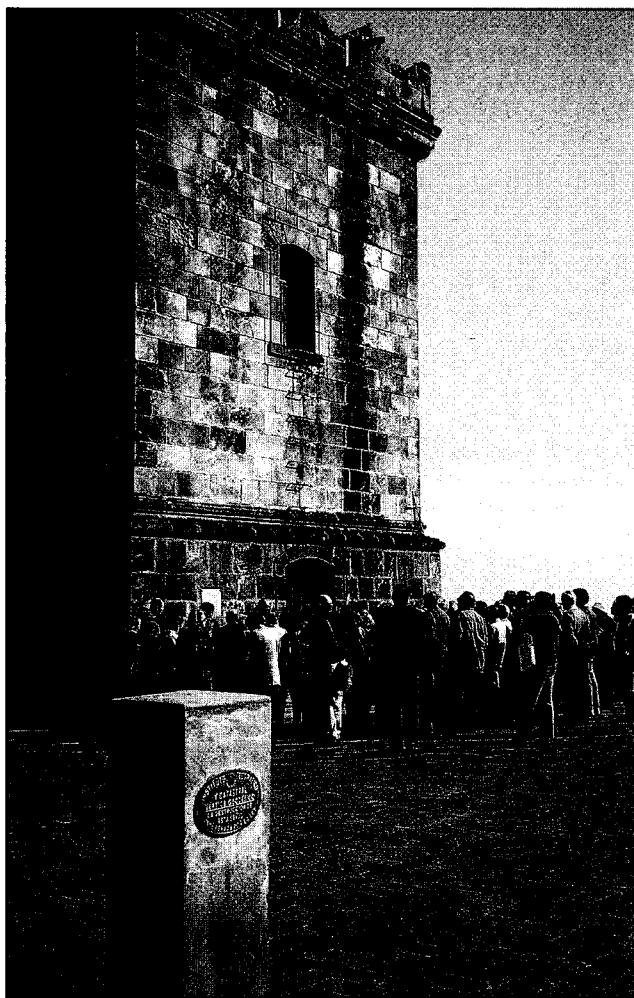
El dissabte 7 de maig, a la tarda, després de l'excursió al desert de les Palmes, important vèrtex geodèsic del mesurament del meridià, ens traslladarem a Castelló de la Plana per assistir a la inauguració d'un plafó de ceràmica en memòria de Méchain, plafó que l'Ajuntament va col·locar a la façana del palau del baró de la Pobla de Tornesa, on morí, el 20 de setembre de 1804, l'insigne astrònom. En aquest acte representaven l'Ajuntament de Castelló de la Plana els regidors Carles Fabra i Daniel Gozalbo. També hi assistiren els presidents i socis del Centre Excursionista de Castelló i del Club de Muntanya de Castelló. Després anàrem fins al Grau de Castelló, on, al voltant del magnífic edifici del Planetari, es van inaugurar els retolaments dels tres carrers dedicats respectivament a Pierre Méchain, Francesc Aragó i Faust Vallès, baró de la Pobla Tornesa. A l'auditori del Planetari, el professor Daniel Gozalbo ens parlà del mesurament del meridià al País Valencià, glossant especialment les figures de Pierre Méchain i de Faust Vallès. A continuació tingué lloc una sessió especial del Planetari. Un recorregut complet per les seves instal·lacions i un refrigeri van cloure aquest dia, que recordarem per l'amable acolliment que vàrem rebre per part dels castellanencs.

El dijous 12 de maig, a la sala d'actes del Centre, el geògraf nord-català Joan Pere Gensane ens parlà de «Francesc Aragó i el mesurament del meridià».

A partir d'aquell mateix dijous fins al 26 de maig, a la sala d'exposicions del Centre, poguérem veure l'exposició del concurs fotogràfic, que es convocà amb motiu del cicle.

Cloenda

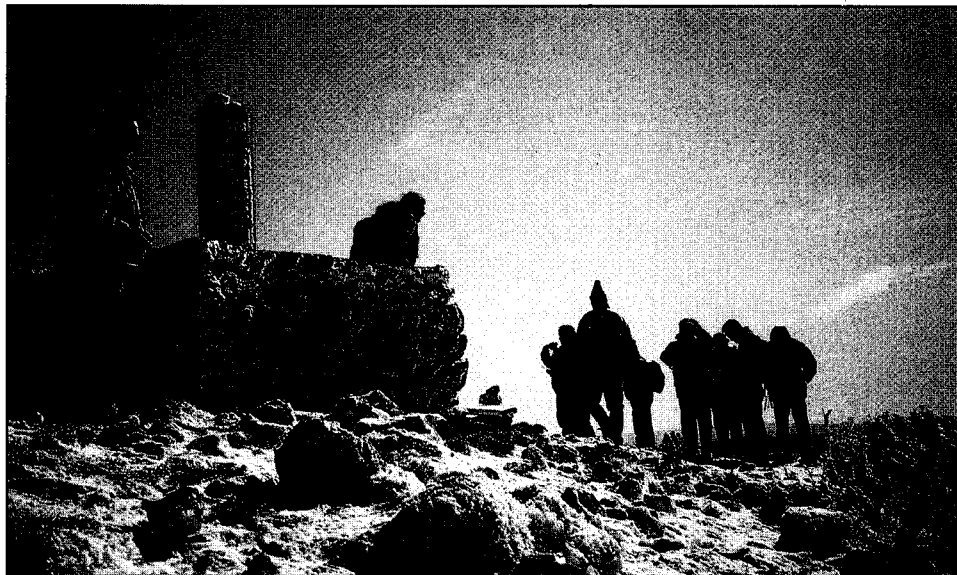
Amb un senzill acte a la mola de s'Esclop, de la serra de Tramuntana de Mallorca, on encara hi ha les restes de la cabana de pedra on el científic Francesc Aragó, l'any 1808, va finalitzar precipitadament els treballs per determinar la mida del meridià, nosaltres vàrem cloure aquest cicle, que durant vuit mesos ens va fer conèixer una aventura científica que tingué com a conseqüència el naixement del sistema mètric decimal.

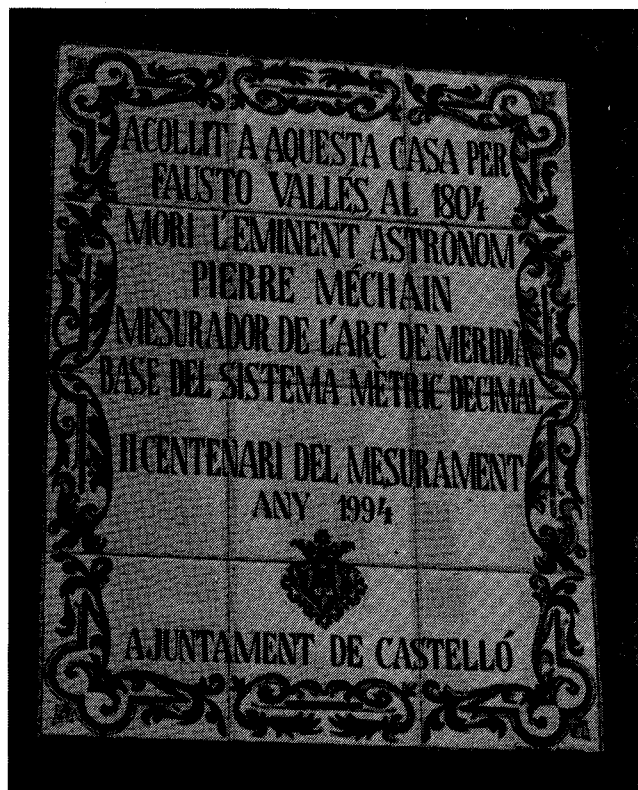
*Acte inaugural de la placa en memòria a Pierre Méchain, al castell de Montjuïc.
Foto: Francesc Olivé*

*A la torre del guaita del castell de Montjuïc, es va col·locar una placa en memòria a l'astrònom Pierre Méchain.
Foto: Narcís Rucabado*

El vèrtex geodèsic del tossal d'en Canader, al massís del Port, un dels que va servir per mesurar el meridjà.
 Foto: Francesc Olivé

Castelló de la Plana va recordar Pierre Méchain, col·locant a la façana de la casa del baró de la Pobla Tornersa aquest plafó de ceràmica.
 Foto: Rosa Serra